

Naruszenia praw pracowniczych

Znak jakości przyznany CBOS przez
Organizację Firm Badania Opinii i Rynku 23 stycznia 2019 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Świętojerska 5/7, 00-236 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

SPIS TREŚCI

Oskładkowanie wynagrodzeń	1
Wynagrodzenie za pracę	4
Swoboda zrzeszania się w związkach zawodowych	7
Zmuszanie do pracy w nieprzepisowych warunkach	10

We wrześniowym badaniu, po pięcioletniej przerwie, powróciliśmy do problematyki łamania praw pracowniczych. Na pytania o te kwestie – tak jak w poprzednich sondażach – odpowiadali wyłącznie pracownicy najemni¹.

OSKŁADKOWANIE WYNAGRODZEŃ

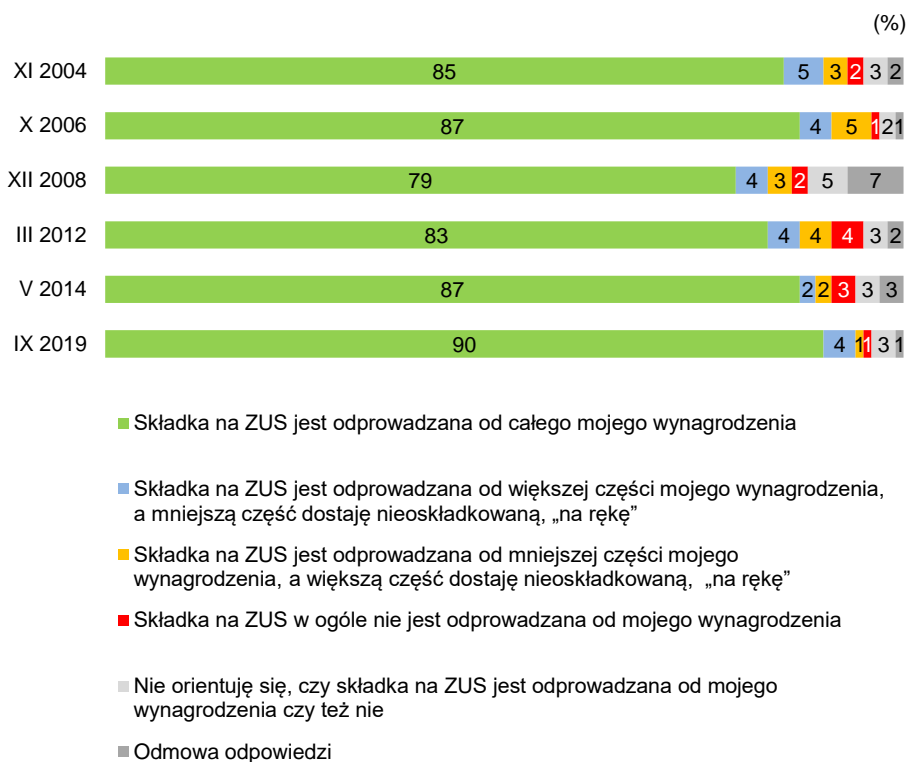
Dziewięciu na dziesięciu badanych pracowników najemnych (90%) deklaruje, że pracodawca odprowadza składkę na ZUS od ich całego wynagrodzenia. Z deklaracji respondentów wynika, iż obecnie unikanie oskładkowania wynagrodzeń ma mniejszy zasięg niż w latach 2004–2014. Najgorzej pod tym względem wypadł rok 2008, kiedy tylko 79% zatrudnionych zadeklarowało, że od całego ich wynagrodzenia jest odprowadzana składka na ZUS, a 9% przyznało, iż od części płacy składki nie są płacone. Jednocześnie w 2008 roku aż 7% badanych odmówiło odpowiedzi na to pytanie, a 5% stwierdziło, że nie orientują się, czy składka na ZUS jest odprowadzana od ich wynagrodzenia.

---

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (352) przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich (face-to-face) wspomaganym komputerowo (CAPI) w dniach 12–19 września 2019 roku na liczącej 936 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski. Na pytania dotyczące praw pracowniczych odpowiadali respondenci, którzy zadeklarowali, iż są pracownikami najemnymi (N=379).

RYS. 1. Czy cała Pana(i) płaca jest „oficjalna” i zakład (pracodawca) płaci z niej składki na ZUS, na przyszłą emeryturę itd., czy tylko od części płacy odprowadza się składki, czy też może w ogóle nie są płacone składki od Pana(i) płacy?

ODPOWIEDZI PRACOWNIKÓW NAJEMNYCH

Przeprowadzone analizy wielozmiennowe wskazują, że sytuację pracowników różnicuje zarówno charakter pracy, jaką wykonują, jak i sektor, w którym są zatrudnieni. Znacznie częściej niż inni nie w pełni oskładkowane wynagrodzenie za pracę otrzymują pracownicy handlu i usług – co dziesiąty z nich deklaruje, że składka na ZUS jest co prawda odprowadzana od większej części wynagrodzenia, ale reszta jest nieoskładkowana, a w przypadku co dwudziestego z nich oskładkowana jest jedynie mniejsza część wynagrodzenia, a większa pozostaje nieoskładkowana (zob. tabelę 1). Ponadto znacznie większą szansę na to, że część otrzymywanego wynagrodzenia będzie nierejestrowana, mają pracownicy firm całkowicie prywatnych niż sektora publicznego, spółek skarbu państwa lub spółek z udziałem właścicieli prywatnych i państwa (zob. tabelę 2).

TABELA 1

Czy cała Pana(i) płaca jest „oficjalna” i zakład (pracodawca) płaci z niej składki na ZUS, na przyszłą emeryturę itd., czy tylko od części płacy odprowadza się składki, czy też może w ogóle nie są płacone składki od Pana(i) płacy?	Grupa zawodowa					
	Kadra kierownicza, specjaliści z wyższym wykształceniem	Technicy i inni specjaliści średniego szczebla	Pracownicy administracyjno-biurowi	Pracownicy handlu i usług	Robotnicy wykwalifikowani	Robotnicy niewykwalifikowani
	w procentach					
Składka na ZUS jest odprowadzana od całego mojego wynagrodzenia	93	84	92	78	96	82
Składka na ZUS jest odprowadzana od większej części mojego wynagrodzenia, a mniejszą część dostaję nieoskładkowaną, „na rękę”	2	7	3	10	0	8
Składka na ZUS jest odprowadzana od mniejszej części mojego wynagrodzenia, a większą część dostaję nieoskładkowaną, „na rękę”	0	0	0	5	1	5
Składka na ZUS w ogóle nie jest odprowadzana od mojego wynagrodzenia	0	0	2	1	0	3
Nie orientuję się, czy składka na ZUS jest odprowadzana od mojego wynagrodzenia czy też nie	3	9	1	3	2	2
Odmowa odpowiedzi	2	0	1	3	0	0

TABELA 2

Czy cała Pana(i) płaca jest „oficjalna” i zakład (pracodawca) płaci z niej składki na ZUS, na przyszłą emeryturę itd., czy tylko od części płacy odprowadza się składki, czy też może w ogóle nie są płacone składki od Pana(i) płacy?	Gdzie Pan(i) obecnie pracuje? Proszę wziąć pod uwagę Pana(i) główne miejsce pracy		
	W instytucji, urzędzie lub zakładzie całkowicie państwowym, samorządowym lub publicznym (także w jednoosobowej spółce skarbu państwa)	W spółce z udziałem właścicieli prywatnych (polskich lub zagranicznych) i państwa	W zakładzie (spółce) całkowicie prywatnym poza rolnictwem lub w spółdzielni
	w procentach		
Składka na ZUS jest odprowadzana od całego mojego wynagrodzenia	92	96	85
Składka na ZUS jest odprowadzana od większej części mojego wynagrodzenia, a mniejszą część dostaję nieoskładkowaną, „na rękę”	1	0	8
Składka na ZUS jest odprowadzana od mniejszej części mojego wynagrodzenia, a większą część dostaję nieoskładkowaną, „na rękę”	0	1	3
Składka na ZUS w ogóle nie jest odprowadzana od mojego wynagrodzenia	2	0	0
Nie orientuję się, czy składka na ZUS jest odprowadzana od mojego wynagrodzenia czy też nie	4	1	3
Odmowa odpowiedzi	1	2	1

Odpowiedzi badanych różnicuje także wielkość zakładu pracy mierzona liczbą zatrudnionych, przy czym istotna statystycznie różnica występuje pomiędzy zakładami pracy zatrudniającymi do 9 osób i tymi, które zatrudniają ich więcej. Co prawda, niezależnie od wielkości zakładu pracy większość pracowników twierdzi, iż składka na ZUS jest odprowadzana od całego ich wynagrodzenia, ale znacznie częściej deklarują to pracujący w zakładach zatrudniających powyżej 9 osób niż mniejszych (odpowiednio 93% i 74%). Pracujący w zakładach mających do 9 pracowników znacznie częściej natomiast niż pracownicy większych firm i instytucji twierdzą, że składka na ZUS jest odprowadzana od większej części ich wynagrodzenia, a mniejszą część dostają nieoskładkowaną, „na rękę” (14% wobec 2%). Pracownicy mniejszych zakładów pracy relatywnie często deklarują też, że nie orientują się, czy składka na ZUS jest od ich wynagrodzenia odprowadzana czy też nie (8%).

TABELA 3

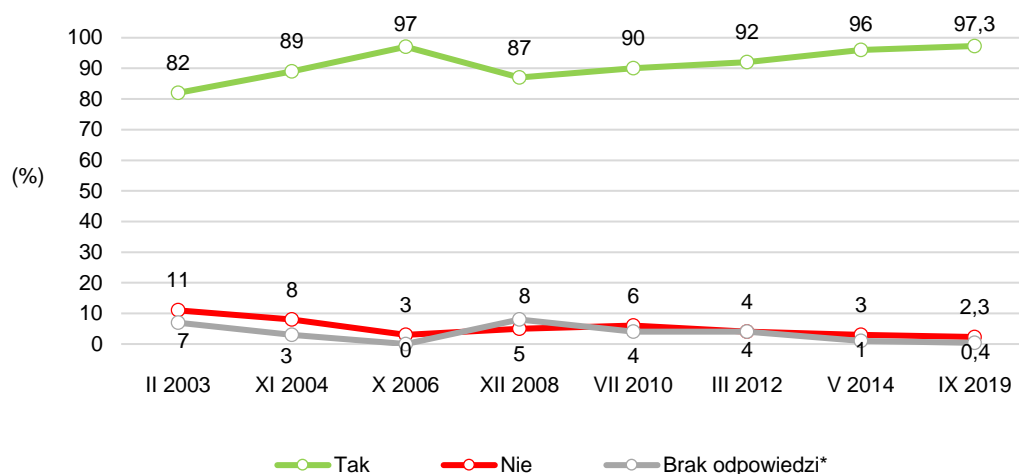
Czy cała Pana(i) płaca jest „oficjalna” i zakład (pracodawca) płaci z niej składki na ZUS, na przyszłą emeryturę itd., czy tylko od części płacy odprowadza się składki, czy też może w ogóle nie są płacone składki od Pana(i) płacy?	Ile osób pracuje w Pana(i) zakładzie pracy łącznie z Panem(nią)? Jeżeli jest to przedsiębiorstwo wielozakładowe, prosimy podać liczbę pracowników w zakładzie, w którym Pan(i) pracuje	
	Do 9 osób	Powyżej 9 osób
	W procentach	
Składka na ZUS jest odprowadzana od całego mojego wynagrodzenia	74	93
Składka na ZUS jest odprowadzana od większej części mojego wynagrodzenia, a mniejszą część dostają nieoskładkowaną, „na rękę”	14	2
Składka na ZUS jest odprowadzana od mniejszej części mojego wynagrodzenia, a większą część dostają nieoskładkowaną, „na rękę”	3	2
Składka na ZUS w ogóle nie jest odprowadzana od mojego wynagrodzenia	0	1
Nie orientuję się, czy składka na ZUS jest odprowadzana od mojego wynagrodzenia czy też nie	8	1
Odmowa odpowiedzi	1	1

WYNAGRODZENIE ZA PRACĘ

Mimo iż zdecydowana większość (97%) ankietowanych pracowników najemnych deklaruje, że ich pracodawcy regularnie wypłacają wynagrodzenia za pracę, to 2% twierdzi, że tak nie jest. Warto zauważyć, iż najgorzej pod tym względem wyglądała sytuacja w 2003 roku, gdy pierwszy raz zapytaliśmy o tę kwestię i kiedy to aż 11% badanych stwierdziło, że w ich przedsiębiorstwach/zakładach pracy pensje nie były regularnie wypłacane. Obecne wyniki – obok tych z roku 2006 – są natomiast jednymi z najlepszych w historii tych badań. Warto jednak dodać, iż w porównaniu z sondażem z maja 2014 roku nie nastąpiły znaczące zmiany odsetków odpowiedzi na to pytanie.

RYS. 2. Czy w Pana(i) przedsiębiorstwie/zakładzie pracy pensje są wypłacane regularnie?

* Do roku 2006 „Trudno powiedzieć”, a od roku 2008 „Odmowa odpowiedzi”

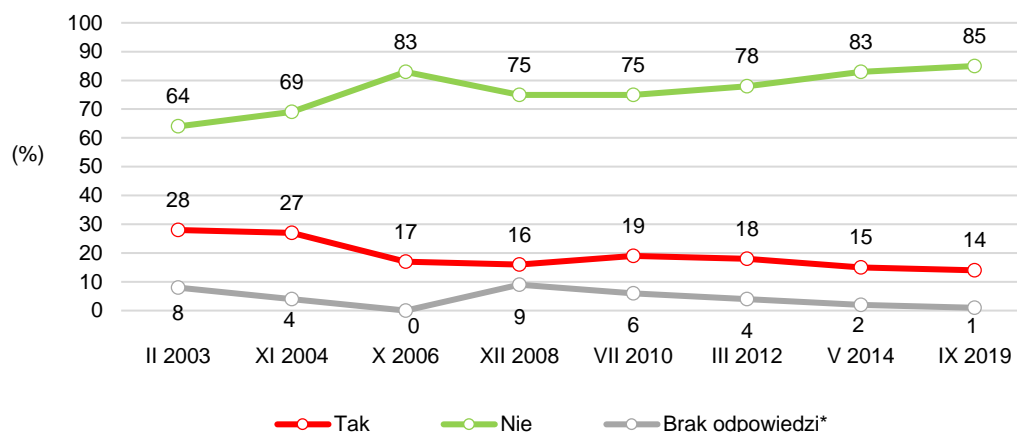
Należy podkreślić, iż obecnie – zgodnie z deklaracjami badanych – brak regularnych wypłat wynagrodzeń nie zdarza się w sektorze publicznym i spółkach skarbu państwa, natomiast takie przypadki występują zarówno w przedsiębiorstwach całkowicie prywatnych, jak i spółkach z udziałem właścicieli prywatnych i skarbu państwa.

TABELA 4

Czy w Pana(i) przedsiębiorstwie/zakładzie pracy pensje są wypłacane regularnie?	Gdzie Pan(i) obecnie pracuje? Proszę wziąć pod uwagę Pana(i) główne miejsce pracy		
	W instytucji, urzędzie lub zakładzie całkowicie państwowym, samorządowym lub publicznym (także w jednoosobowej spółce skarbu państwa)	W spółce z udziałem właścicieli prywatnych (polskich lub zagranicznych) i państwa	W zakładzie (spółce) całkowicie prywatnym poza rolnictwem lub w spółdzielni
	w procentach		
Tak	100	97	95
Nie	0	3	4
Odmowa odpowiedzi	0	0	1

Co siódmy (14%) badany pracownik najemny twierdzi, iż w jego przedsiębiorstwie/zakładzie pracy czas pracy jest przedłużany bez właściwego wynagrodzenia. Praca w nadgodzinach bez właściwego wynagrodzenia nie zdarza się natomiast w miejscach pracy 85% badanych. W ciągu ostatnich pięciu lat nie nastąpiły znaczące zmiany w rozkładzie odpowiedzi pytanych pracowników, warto natomiast przypomnieć, iż przedłużanie czasu pracy bez właściwego wynagrodzenia dwukrotnie częściej zdarzało się w latach 2003–2004. Ponadto również w latach 2010–2012 pracownicy nieco częściej sygnalizowali ten problem, przy jednocześnie wyraźnie rzadszych deklaracjach, że w ich zakładach pracy on nie występuje.

RYS. 3. Czy w Pana(i) przedsiębiorstwie/zakładzie pracy czas pracy jest przedłużany bez właściwego wynagrodzenia?

* Do roku 2006 „Trudno powiedzieć”, a od roku 2008 „Odmowa odpowiedzi”

Częściej niż inni pracownicy najemni problem przedłużania czasu pracy bez właściwego wynagrodzenia sygnalizują technicy i inni specjaliści średniego szczebla, w tym pielęgniarki i policjanci (20%).

TABELA 5

Czy w Pana(i) przedsiębiorstwie/zakładzie pracy czas pracy przedłużany jest bez właściwego wynagrodzenia?	Grupa zawodowa					
	Kadra kierownicza, specjaliści z wyższym wykształceniem	Technicy i inni specjaliści średniego szczebla	Pracownicy administracyjno-biurowi	Pracownicy handlu i usług	Robotnicy wykwalifikowani	Robotnicy niewykwalifikowani
	w procentach					
Tak	16	20	14	13	10	14
Nie	83	80	86	87	88	86
Odmowa odpowiedzi	1	0	0	0	2	0

Co ciekawe, z deklaracji badanych wynika, że praca w nadgodzinach bez właściwego wynagrodzenia częściej zdarza się w instytucjach publicznych i spółkach skarbu państwa niż w sektorze prywatnym.

TABELA 6

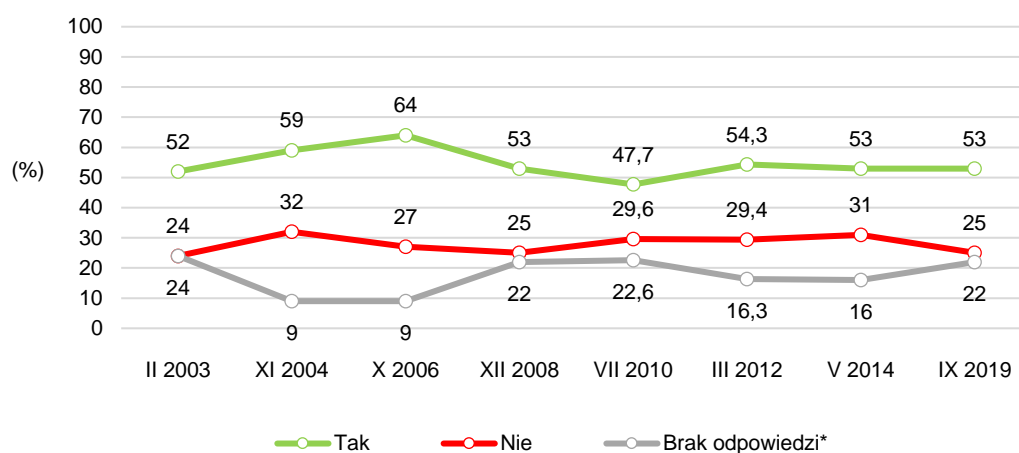
Czy w Pana(i) przedsiębiorstwie/zakładzie pracy czas pracy przedłużany jest bez właściwego wynagrodzenia?	Gdzie Pan(i) obecnie pracuje? Proszę wziąć pod uwagę Pana(i) główne miejsce pracy		
	W instytucji, urzędzie lub zakładzie całkowicie państwowym, samorządowym lub publicznym (także w jednoosobowej spółce skarbu państwa)	W spółce z udziałem właścicieli prywatnych (polskich lub zagranicznych) i państwa	W zakładzie (spółce) całkowicie prywatnym poza rolnictwem lub w spółdzielni
	w procentach		
Tak	18	14	10
Nie	82	85	88
Odmowa odpowiedzi	0	1	2

SWOBODA ZRZESZANIA SIĘ W ZWIĄZKACH ZAWODOWYCH

Od 2012 roku praktycznie nie zmienia się odsetek pracowników deklarujących, że w ich przedsiębiorstwach/zakładach pracy pracownicy mają swobodę zakładania związków zawodowych lub zrzeszania się w związkach już istniejących (obecnie 53%). W badaniu przeprowadzonym we wrześniu br. co czwarty pracownik najemny przyznał, że w jego miejscu pracy takiej swobody nie ma, a 22% ankietowanych odmówiło odpowiedzi. Warto dodać, iż odsetek odmów odpowiedzi na to pytanie zawsze był znaczny. Z jednej strony może to wynikać z chęci ukrycia, że w miejscu pracy łamane są prawa pracowników do zrzeszania się w związkach zawodowych, a z drugiej – po prostu z niewiedzy.

CBOS

RYS. 4. Czy w Pana(i) przedsiębiorstwie/zakładzie pracy pracownicy mają swobodę zakładania związków zawodowych lub zrzeszania się w istniejących już związkach?

* Do roku 2006 „Trudno powiedzieć”, a od roku 2008 „Odmowa odpowiedzi”

Przeprowadzone analizy wielozmiennowe wskazują, iż główną zmienną różnicującą odpowiedzi badanych na pytanie o swobodę zrzeszania się w związkach zawodowych są deklaracje dotyczące tego, czy w zakładzie pracy badanych działają związki, czy też nie. Niemal wszyscy (97%) zatrudnieni w zakładach pracy, w których działa więcej niż jeden związek zawodowy, deklarują, że w ich miejscu pracy pracownicy mają swobodę zakładania związków lub zrzeszania się w już istniejących. Twierdzi tak również zdecydowana większość (87%) pracowników zakładów/przedsiębiorstw, w których działa jeden związek zawodowy, warto jednak zauważyć, iż 9% z tej grupy badanych twierdzi, że to prawo nie jest przestrzegane, a 4% odmawia odpowiedzi na to pytanie. W grupie pracowników najemnych zatrudnionych w zakładach, w których nie ma związków zawodowych, największą grupę (41%) stanowią badani twierdzący, że w ich miejscu pracy nie ma swobody zakładania związków lub zrzeszania się w już istniejących, znacząca grupa (27%) odmawia odpowiedzi na to pytanie, a tylko niespełna jedna trzecia (32%) twierdzi, że nie ma przeszkód, aby pracownicy należeli do związków

zawodowych. Pracownicy, którzy deklarują, że nie wiedzą, czy w ich zakładach pracy są związki zawodowe, w większości (54%) odmówili odpowiedzi na pytanie o swobodę zrzeszania się w nich, a wśród pozostałych znacznie więcej twierdzi, że nie ma przeszkód w przynależności do związków, niż uważa, że swoboda zrzeszania się w nich jest ograniczona (40% wobec 6%). Ponadto odpowiedzi na pytanie o swobodę zrzeszania się w związkach zawodowych odmówili też niemal wszyscy ankietowani, którzy odmówili odpowiedzi na pytanie, czy w ich zakładzie pracy są związki zawodowe (łącznie to 1% ogółu badanych pracowników najemnych).

TABELA 7

Czy w Pana(i) przedsiębiorstwie/zakładzie pracy pracownicy mają swobodę zakładania związków zawodowych lub zrzeszania się w istniejących już związkach?	Czy w Pana(i) zakładzie pracy są związki zawodowe?*			
	Tak, jest jeden	Tak, jest kilka	Nie, nie ma	Nie wiem, nie orientuję się
	w procentach			
Tak	87	97	32	40
Nie	9	0	41	6
Odmowa odpowiedzi	4	3	27	54

* Pominięto pracowników odmawiających odpowiedzi na pytanie, czy w zakładzie pracy są związki zawodowe

Odpowiedzi na pytanie o swobodę zrzeszania się w związkach zawodowych istotnie różnicuje też sektor własności zakładu pracy, w którym zatrudnieni są badani. O ile pracujący w instytucji, urzędzie lub zakładzie całkowicie państwowym, samorządowym lub publicznym (także w jednoosobowej spółce skarbu państwa) w zdecydowanej większości (82%) deklarują, że w ich miejscu pracy pracownicy mają swobodę zakładania związków zawodowych lub zrzeszania się w istniejących już związkach, to wśród zatrudnionych w spółkach z udziałem właścicieli prywatnych (polskich lub zagranicznych) i państwa twierdzi tak tylko 43%, a 22% uważa, że ta swoboda jest ograniczona. W grupie pracowników spółek z kapitałem mieszanym znaczny jest też odsetek odmów odpowiedzi na to pytanie (35%). Najrzadziej swobodę zrzeszania się w związkach zawodowych deklarują badani zatrudnieni w firmach całkowicie prywatnych - w tej grupie tyle samo twierdzi, że w ich miejscu pracy pracownicy mają swobodę zakładania związków zawodowych lub zrzeszania się w istniejących już związkach, co temu zaprzecza (po 37%), znaczny jest też odsetek odmów odpowiedzi (26%).

TABELA 8

Czy w Pana(i) przedsiębiorstwie/zakładzie pracy pracownicy mają swobodę zakładania związków zawodowych lub zrzeszania się w istniejących już związkach?	Gdzie Pan(i) obecnie pracuje? Proszę wziąć pod uwagę Pana(i) główne miejsce pracy		
	W instytucji, urzędzie lub zakładzie całkowicie państwowym, samorządowym lub publicznym (także w jednoosobowej spółce skarbu państwa)	W spółce z udziałem właścicieli prywatnych (polskich lub zagranicznych) i państwa	W zakładzie (spółce) całkowicie prywatnym poza rolnictwem lub w spółdzielni
	w procentach		
Tak	82	43	37
Nie	10	22	37
Odmowa odpowiedzi	8	35	26

Co ciekawe, odpowiedzi na to pytanie wyraźnie różnicuje też pozycja zawodowa ankietowanych, przy czym swobodę zrzeszania się w związkach zawodowych znacznie częściej niż pozostali pracownicy najemni deklarują badani zaliczający się do kadry kierowniczej i specjalistów z wyższym wykształceniem (71%), a najrzadziej robotnicy niewykwalifikowani (28%), którzy też najczęściej ze wszystkich twierdzą, że takiej swobody w miejscu ich pracy nie ma lub odmawiają odpowiedzi na to pytanie (po 36%).

TABELA 9

Czy w Pana(i) przedsiębiorstwie/zakładzie pracy pracownicy mają swobodę zakładania związków zawodowych lub zrzeszania się w istniejących już związkach?	Grupa zawodowa					
	Kadra kierownicza, specjaliści z wyższym wykształceniem	Technicy i inni specjaliści średniego szczebla	Pracownicy administracyjno-biurowi	Pracownicy handlu i usług	Robotnicy wykwalifikowani	Robotnicy niewykwalifikowani
	w procentach					
Tak	71	58	59	45	41	28
Nie	7	33	25	32	30	36
Odmowa odpowiedzi	22	9	16	22	29	36

Analizy statystyczne wykazały także, że istotnie różnią się odpowiedzi pracujących w zakładach/instytucjach zatrudniających do 26 osób i większych. Swobodę zrzeszania w związkach zawodowych znacznie częściej deklarują badani zatrudnieni w zakładach mających co najmniej 27 pracowników niż mniejszych (68% wobec 43%). Pracujący w zakładach zatrudniających do 26 osób nie tylko częściej niż zatrudnieni w większych firmach deklarują, że w ich miejscu pracy pracownicy nie mają swobody zakładania związków zawodowych lub zrzeszania się w już istniejących (38% wobec 20%), ale także częściej odmawiają odpowiedzi (19% wobec 12%).

TABELA 10

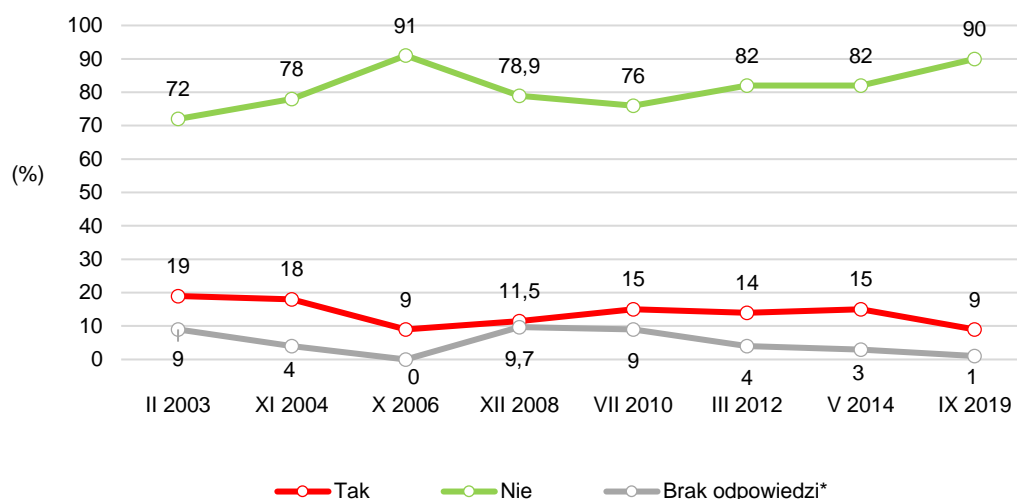
Czy w Pana(i) przedsiębiorstwie/zakładzie pracy pracownicy mają swobodę zakładania związków zawodowych lub zrzeszania się w istniejących już związkach?	Ile osób pracuje w Pana(i) zakładzie pracy łącznie z Panem(nią)? Jeżeli jest to przedsiębiorstwo wielozakładowe, prosimy podać liczbę pracowników w zakładzie, w którym Pan(i) pracuje	
	Do 26 osób	Powyżej 26 osób
	w procentach	
Tak	43	68
Nie	38	20
Odmowa odpowiedzi	19	12

ZMUSZANIE DO PRACY W NIEPRZEPISOWYCH WARUNKACH

Co jedenasty (9%) badany pracownik najemny deklaruje, że w jego przedsiębiorstwie/zakładzie pracy pracownicy zmuszani są do pracy w nieprzepisowych warunkach. Taka sytuacja nie występuje natomiast w przypadku miejsc pracy 90% respondentów. Co ciekawe, z przeprowadzonych analiz wynika, że nie ma pod tym względem istotnych różnic pomiędzy branżami i sektorami własności, ani w zależności od wielkości zakładu pracy. Obecność związków zawodowych w zakładzie pracy również nie różnicuje rozkładów odpowiedzi na to pytanie. Ponadto pracownicy zajmujący różne pozycje zawodowe raportują te nieprawidłowości z podobną częstotliwością. Warto dodać, że z podobnym rozkładem odpowiedzi mieliśmy do czynienia w roku 2006, natomiast w pozostałych badaniach sytuacja pracowników wypadła pod tym względem mniej korzystnie.

CBOS

RYS. 5. Czy w Pana(i) przedsiębiorstwie/zakładzie pracy pracownicy zmuszani są do pracy w nieprzepisowych warunkach?

* Do roku 2006 „Trudno powiedzieć”, a od roku 2008 „Odmowa odpowiedzi”

***

Z deklaracji pracowników najemnych wynika, że w zakładach pracy prawa pracowników, o które pytaliśmy, są na ogół przestrzegane. Unikanie oskładkowania wynagrodzeń ma obecnie mniejszy zasięg niż w latach 2004–2014. Rzadziej niż w latach 2008–2014 pracownicy są zmuszani do pracy w nieprzepisowych warunkach.

Ograniczenie praw pracowniczych obecnie najczęściej dotyczy możliwości zrzeszania się w związkach zawodowych lub ich zakładania (brak swobody w tym zakresie deklaruje co czwarty pracownik najemny). Znaczące grupy zatrudnionych wskazują też na takie problemy, jak przedłużanie czasu pracy bez odpowiedniego wynagrodzenia (14%) oraz nieprzepisowe warunki pracy (9%).

Opracowała

Barbara Badora